

Ungváry Rudolf

Metaadatok összehasonlító vizsgálata gyűjteményi rendszerekben

A gyűjteményi rendszerekben (könyvtárakban, levéltárakban, irattárakban és múzeumokban) nemcsak az elsődleges, hanem a keresést szolgáló másodlagos vagy metainformációkat is kezelni kell. A metaadatrendszerek egyben ismeretrepresentációs eszközök és információkereső nyelvek, és adatbázissémákban (adatcsere-formátumokban) rögzítik őket. A gyűjteményi rendszerek információkereső nyelveiben ugyanazok a szótípusok (besorolási adatok) fordulnak elő: nevek, címek, szaktárgyszavak, osztályozási jelzetek. A gyűjteményi rendszerek tehát lényegében ugyanolyan, egymással összehangolt besorolási metaadatsémákat vagy adatcsere-formátumokat igényelnek. A legkorábban a könyvtári szakterületen alakultak ki ezek a formátumok. Az irattári, levéltári és múzeumi rendszerek csak ezekben az évtizedekben alakítják ki a saját besorolási metaadataikra vonatkozó funkcionális követelményeiket az elektronikus rekordok kezelése érdekében. Ezzel összefüggésben kerül sor a metaadatok adatcsere-formátumainak kialakítására is. Ennek során célszerű figyelembe venni a könyvtári rendszerekben szerzett tapasztalatokat, amelyek 1966 óta ezen a téren felhalmozódtak.

A besorolási avagy azonosító metaadatok

Gyűjteményi rendszereknek nevezzük a könyvtári, irat- és levéltári, valamint a múzeumi rendszereket, és ide tartoznak a leltári rendszerek is. Az irattárak és a leltárak kivételével ezek egyben a kulturális örökség megőrzésének intézményei is. Az irattárak állományának egy része ugyancsak a kulturális örökséghez tartozik, s mint ilyen, idővel hosszú távú megőrzésre a levéltárakba kerül.

A rohamos fejlődés során további, kifejezetten hálózati gyűjteményi rendszerek keletkeztek, mint az internetkatalógusok és -indexek (pl. Yahoo, Alta Vista), tárgykörök szerint feltárt internetforrások (subject gateway, pl. Social Science Subject Gateway, SOSIG).

A könyvtári, irat- és levéltári rendszerekben az (elsődleges) *tárgyi adatok* a gyűjteményekben (vagy másutt) tárolt hagyományos vagy elektronikus dokumentumokban szereplő adatok (a könyvek, az iratok és a hangdokumentumok eredeti szöveges tartalma). A dokumentumokat a *rájuk vonatkozó* (másodlagos) *metaadatok* reprezentálják, melyeket információs egységekben (rekordokban) fognak össze. A metaadatok tárolását úgy kell megoldani, hogy a rekordok kereshetők legyenek. A múzeumi és a leltári rendszerekben tárolt

tárgyaknak természetüknél fogva általában ilyen eredeti szöveges adatai nincsenek. Ha vizuális dokumentumok, akkor az elektronikus hordozón rögzített képük a tárgyi adat.

A metaadatok a tárolt dolgok azonosítását, leírását és kereshető tárolását teszik lehetővé, melyeket a gyűjteményi feldolgozáskor rendelnek hozzá az eredeti dokumentumokhoz. A gyűjteményi rendszereknek éppen az a legfontosabb jellegzetessége, hogy a tárgyi adatok kereshető tárolását biztosítják. Azok a metaadatok, amelyek a tárolt rekordok kereshetőségéről gondoskodnak, a besorolási adatok (authority data). A besorolási adatok a rekordot azonosítják, mégpedig másodlagosan: egy besorolási adathoz több rekord, egy rekordhoz több besorolási adat kapcsolódhat, azaz az összefüggés ún. kardinalitása $M : N$ (elsődleges azonosítás esetén az összefüggés $1 : 1$). Mind a besorolási, mind az egyéb metaadatok részei a tárolt rekordoknak, és bennük hozzáférési pontokat (access points) alkotnak a keresés céljára. Egyre gyakoribb, hogy a gyűjteményi rendszerek az elsődleges adatokat tartalmazó dokumentumokat is elektronikusan tárolják; vagy azért, mert eleve digitálisak, vagy azért, mert a hagyományos dokumentumot digitalizálták.¹

A metaadatok lehetnek azonosító és leíró adatok. Az azonosító adatokkal a rekordok kereshető táro-

lása valósítható meg, s egyben a tárolt dolgok bizonyos tulajdonságait nevezik meg (cím, szerző, megjelenési hely, megjelenési év, tartalom stb.). A leíró adatok alapján a tárolt dolgok tulajdonságairól lehet tájékozódni, de elsődleges rendeltetésük nem a keresés (dokumentumok cím és szerzőségi közlései, megjelenési adatai, tárgyak szöveges leírásai stb.). A leíró adatok a rekordok szövegében végzett szabad szavas keresés esetében használhatók fel a keresésre.

Az azonosító metaadatok egyben információkereső nyelvek szavai. Ilyenek:

- az egységesített (azaz szabványosított) személy-, testületi és rendezvénynevek, valamint (az irattári, de főleg a múzeumi rendszereket illetően megszorításokkal) a címek állományai,
- a tárgyszavas (tárgyszójegyzékbe foglalt), a deskriptoros (tezauruszba foglalt) nyelvek lexikai egységei;
- természetes nyelven alapuló hierarchikus osztályozási rendszerek („ontológiák”) szavai;
- az osztályozási rendszerek/nomenklatúrák jelzetei.

Adatbázis és adatbázisséma

A gyűjtemények metaadatait adatbázisokban kezelik. Ahhoz, hogy ez a kezelés mind programozási, mind logikai, mind pedig felhasználói/megjelenítési szinten megtervezhető legyen (más szóval megfelelő kezelőrendszer készüljön), a kezelendő metaadatokat számba kell venni, jellemzőiket, nem utolsósorban pedig összefüggéseiket egymás között meg kell állapítani, és le kell írni. Ennek az eredményét nevezik adatbázissémának. Az adatbázisséma tehát metaadatséma (másodlagos és harmadlagos adatok sémája).²

Az adatbázisséma minden gyűjteményi rendszer kezelésének alapja. Azt is mondhatjuk, hogy a gyűjteményi rendszerekkel összefüggő kezelési ismeretek valójában metaadat-ismeretek. Ez érvényes a könyvtári rendszerekre vonatkozó ismeretekre is.

A hatvanas évektől kezdve kezdték el az adatbázissémákat normatív dokumentumokba (protokollokba, formátumokba) összefoglalni. A könyvtári rendszerekben kezelt dokumentumrekordok nemzeti és nemzetközi csereszabatosságához fontos gazdasági érdek fűződik. Egy dokumentumrekordot lehetőleg egy helyen kell létrehozni, és ezt a rekordot a tárolásában érdekelt intézmények vehe-

tik át anélkül, hogy ugyanezt a rekordot ők is létrehoznák. Ezért az adatbázissémát úgy alakították ki, hogy az egyben a dokumentumrekordok cserélhetőségét is lehetővé tegye. Ezért az adatbázissémát (a metaadatsémát) adatsere-formátumnak, kommunikációs formátumnak (communication format, Datenaustausch-Format), vagy egyszerűen metaadat-formátumnak nevezik.

Az azonosító metaadatok normatív dokumentumai

A szabványosítás a legkorábban a könyvtári szakterületen kezdődött, ahol a múlt század hatvanas éveitől kezdve kialakultak a teljes körű, mind a nevekre, mind a szaktárgyszavakra, mind az azonosító adatokra (pl. ISBN) vonatkozó besorolási és egyéb szabványok [11][12]. A bibliográfiai szabványok nevekre vonatkozó besorolási szabványcsaládjait csak a nevekre dolgozták ki, a szaktárgyszavakra vonatkozó tezauruszszabványokat [10] az információkereső nyelvek szakterületén a bibliográfiai szabványoktól függetlenül dolgozták ki, és ezért a két fajta szabvány több vonatkozásban összehangolatlan maradt.

A szabványokkal párhuzamosan alakultak ki a besorolási adatok MARC típusú adatsere-formátumai [7][8]. Ezek, és a besorolási szabványok között ugyancsak tapasztalható részben terminológiai, részben a teljességre vonatkozó összehangolatlanságok. A könyvtári szakterületen a különböző MARC típusú, az adatrepresentáció és -csere céljára létrehozott metaadat-formátumok a dokumentum- és besorolásiadat-rekordok logikai szerkezetének teljességre törekvő tárházai.² Közel fél évszázados fejlődés során érlelődtek ki mai formájukig, bennük a dokumentumok számítógépes kezelésének szinte összes lényeges adata megtalálható. Jelmondatuk lehetne, hogy „minden adatnak, melyet érdemes rögzíteni”.³

A MARC formátum filozófiája azon a felismerésen alapszik, hogy az adatokkal összefüggő igények, továbbá az adatkezelés módja változhat, az adatok maguk azonban, ha egyszer megállapították őket, állandók. Ezért a formátumot úgy szerkesztették meg, hogy a mindenkori rekordok egyetlen felismert tulajdonsága se, azaz semmiféle adat ne vesszék kárba.

A bibliográfiai szakterületen az utóbbi évek fejleménye, hogy kialakultak mind a bibliográfiai, mind

a besorolási rekordokra vonatkozóan a koncepcionális adatmodell iránti követelmények is [2][3].

Az utóbbi évtizedben a szabványosításba bekapcsolódtak a levéltárak,⁴ és valamivel nagyobb késéssel az irat-előállító intézmények,⁵ és még nagyobb késéssel a múzeumok is hozzáfogtak saját szabványaik kidolgozásához, illetve tökéletesítik őket. Idővel pedig ezek a ma még szétágazó eredmények egységesülni fognak. Ezáltal a távolabbi jövőben teljessé lesz a gyűjtemények adatbázisaiban hozzáférési pontként használt metaadatok szabványosítása, amiből azonban még nem következik, hogy ezek a szabványok egymással megfelelő mértékben lesznek összhangban. Egyelőre inkább úgy fest, hogy nem lesznek összhangban.

A levéltári és az irattári szakterületen a szabályozás az elmúlt húsz év eredménye. Megszületett a besorolási adatok nemzetközi és magyar szabványa, mely összehasonlítva a bibliográfiai besorolási szabványokkal, elsősorban az adatelem-típusok pontos számbavételének dolgában kevésbé teljes. Az irattári szakterületen csak az elektronikus iratok koncepcionális adatmodelljére vonatkozó nemzetközi követelményeket fogalmazták meg, és elkészült a magyar fordítása is; ez az irattári normatív dokumentum a követelményeket illetően rendkívül részletes és pontos.

A levéltári és az iratszabványosítás a könyvtári szabványosításnak a 20. század második felében lezajlott fejlődése után az elmúlt évtized egyik legjelentősebb eseménye. Az iratokra vonatkozó adatmodell-követelményeknek az a célja, hogy az egyes intézményekben (különösen az állami és a közigazgatási szervezetekben, de lényegében a vállalatoknál is) az iratok már a keletkezésük pillanatában olyan szabványos formában jöjjenek létre, hogy amikor hosszú távú megőrzés céljára átkerülnek a levéltárakhoz, a levéltári feldolgozásra tökéletesen alkalmasak legyenek. Szemben a könyvtári és a múzeumi feldolgozással, ahol a dokumentumokat, leleteket és műtárgyakat egyetlen szinten, egy lépcsőben dolgozzák fel kereshető, hosszú távú tárolás céljára, az iratok esetében ez kétlépcsős folyamat. Az irat, létezésének első szakaszában igazgatási–adminisztrációs termék és eszköz, amely ebbeli létezése során bővül, többszöröződik, módosul és akár vándorol is. Életének eme „aktív” szakasza után kerül törvényi előírások alapján (adott esetben akár szelektálva) a levéltárakhoz hosszú távú tárolás céljára. A

szabványosítás arra irányul, hogy a levéltárakhoz már eleve egységes logikai szerkezetben jussanak el az iratok, ellátva számos, az azonosítást és a keresést biztosító szabványos adattal. Ezáltal a levéltári feldolgozás folyamata gyorsul, ami az információs társadalomban lejátszódó, egyre inkább elektronikus formában használt iratok megnyitóságának ugrásszerű növekedését tekintve jelentős fejlemény.⁶

Lokális, nemzeti szinten készültek már metaadatsémák is, mint az EAD és az EAC. Ezekben a levéltári anyagokra vonatkozó metaadatok és az azonosító metaadatok keverednek, azaz ellentétben a könyvtári gyakorlattal, (egyelőre) nem választják szét a formális (bibliográfiai, anyagleírási) és a tartalmi (besorolási, azonosító) szintek metaadatait.

Mindegyik metaadatséma jellemvonása, hogy a besorolási (azonosító) adatok dolgában felismerhetők bennük a törekvések a könyvtári szabványok alkalmazására is, és bizonyos adatelem-típusok esetében pontosan megadják a vonatkozó MARC metaadattípus mezőhívójelét, az alkalmazandó szabványos névformát.

Az EAD és az EAC jelentősége, hogy előbb-utóbb nagyrészt ezekből az amerikai nemzeti szabványokból fog kinőni a nemzetközi levéltári metaadatséma is, hasonlóan ahhoz, ahogy mára az amerikai *Kongresszusi Könyvtár* metaadatsémája volt az a kályha, amely mellől kiléptek az egyes nemzetközi és nemzeti metaadatsémák.

A múzeumi adatcsere-formátum első nyoma az 1990-es évek végén jelent meg, a *Consortium for the Computer Interchange of Museum Information (CÍMI)* kezdeményezésére, de kiérlelt tárgyleírási, illetve besorolási szabványokig ez a kísérlet nem jutott el. A *Nemzetközi Múzeumi Tanács (International Council of Museums = ICOM)* Dokumentációs Bizottságában (*International Committee for Documentation = CIDOC*) 1996–2003 között kidolgozták, a *Dolce-ontológia* szemléletét alapul vevő koncepcionális adatmodellt, Németországban pedig a *Német Múzeumi Szövetség (Deutscher Museumsbund = DMB)* dokumentációs munkacsoportjában egy vele kompatibilis, xml-alapú adatcsere-formátumot. Az utóbbi jelentősége, hogy a levél- és irattári szabványokhoz és követelményekhez képest sokkal nagyobb mértékben vették már figyelembe a könyvtári besorolási szabványokat és a nemzetközi teauruszokat. [6]

A metaadat-formátumok ma az információkereső nyelvek mellett valójában a névterek és az ismeretszervező rendszerek név-, ismeret-, tárgyszó-stb. rekordjainak a formátumai is.

Az 1. táblázatban foglaltuk össze mindazokat a szabványokat és egyéb egységesítő, szabályozó dokumentumokat (összefoglalóan: normatív dokumentumokat), amelyek a három gyűjteményi szakterületen az azonosító metaadatokra vonatkozóan jelenleg léteznek.

1. táblázat

Metaadatok nemzetközi (és magyar) normatív dokumentumai a három gyűjteményi szakterületen

<i>könyvtári</i>	<i>levél- és irattári</i>	<i>múzeumi</i>
MSZ 3424 Bibliográfiai leírás szabványcsaládja	ISAD/G Levéltári anyagleírás szabványa MoReq2 Elektronikus iratok modellkövetelményei	–
MSZ 3440 Besorolási adatok szabványcsaládja	ISAR (CPF) Szervezetek/testületek, személyek és családok levéltári azonosító leírásának (authority record) szabványa. 2. kiad.	–
MARC/HUNMARC adatcsereformátumok – mező-almező-indikátorszerkezet – xml-formátum Bibliográfiai rekordok funkcionális követelményei (FRANAR) Besorolási adatok funkcionális követelményei (IFLANET)	– MoReq2 Adatmodell funkcionális követelményei	– CIDOC Szaktárgyszavak ontológia alapú adatmodellje

Szubszidiaritás és regionalitás az egyház- és államszervezetben / szerk. Hajdú Zoltán. Megjelenés: Pécs : [MTA RKK], 2010 Terj./Fiz. jell.: 147 p. : ill. ; 24 cm

állam és egyház viszonya, egyházügy, társadalmi kapcsolat, szubszidiaritás, társadalomföldrajz, Magyarország, Európai Unió, Kárpát-medence.

322 (439)

322 (4-62)

316.6

911.3 (4-191)

Hajdú Zoltán, (1952-) (szerk.)

Magyar Tudományos Akadémia (Budapest). Regionális Kutatások Központja (Pécs) (rend., közread.)

A Pécssett, 2009. szept. 17-én azonos címmel rendezett konferencia előadásai

Bibliogr.

ISBN: 978-963-9899-25-4 fűzött

1. ábra **Metaadatrekord. Az azonosító metaadatokat félkövérrel, a leíró adatokat sovánnyal jelezzük**

A továbbiakban csak az azonosító (besorolási) metaadatokkal foglalkozunk, és a leltári rendszereket a tárgyalásból kihagyjuk.

Az azonosító metaadatokat a könyvtári rendszerekben hagyományosan kialakult terminológiája szerint besorolási adatoknak (authority data) nevezik.

Az azonosító metaadatok lehetnek nevek (személy- és testületi nevek), címek, azonosító számok (pl. ISBN adat), szaktárgyszavak, osztályozási jelzetek. A 2. ábrán könyvtári rendszer személynév-azonosító adat rekordja látható.

Hajdú Zoltán, (1952-)
Magyarázat: <i>Társadalomföldrajz-kutató, a regionális kutatások szakembere</i>
Forrás: MTA Reg. Kut. Közp. DTI
http://dti.rkk.hu/munkatarsak/hajdu.html

2. ábra Könyvtári azonosító metaadat (besorolási adat, authority data) a könyvtári szabvány szerint. Az ábrán személynévbesorolási-adat látható

A 3. ábrán könyvtári rendszer szaktárgyszó-azonosító adatának rekordja látható.

állam és egyház viszonya
Magyarázat: <i>A vallás és politika viszonyának speciális esete, mely Európa történetében meghatározó szerepet játszott. Az államtól többé vagy kevésbé elkülönülő vagy teljesen elválasztott egyház és az állam közötti jogi és társadalmi kapcsolatok rendszere.</i>
Történet: <i>A viszony meghatározását Th. Jefferson 1802-ben írt levelére vezetik vissza, melyben az Amerikai Egyesült Államok alkotmányára hivatkozva tárgyalja a kérdést.</i>
Forrás: <i>Magy. Közig. Lexikon (2006)</i>
ETO 322 348.71
<i>helyettesített</i> állam és egyház egyesítése egyház és állam egyház és állam viszonya
<i>helyett ÉS</i> államhatalom és keresztény egyház
<i>általánosabb</i> társadalmi viszony
<i>egésze</i> egyházügy
<i>lásd még</i> állam és egyház szétválasztása államhatalom vallás és politika szétválasztása

3. ábra Könyvtári azonosító metaadat (besorolási adat, authority data) a tezaurusz-szabvány szerint. Az ábrán szaktárgyszó tezauruszcikke látható a Köztauruszból

Látható, hogy a könyvtári metaadatok rekordjai nemcsak magát a tételfejben szereplő azonosítót (a nevet, szaktárgyszót, azonosító számot), hanem a hozzájuk kapcsolódó információkat (megjegyzéseket, kapcsolatokat) is tartalmazzák. Nem különbözik a helyzet a többi rendszerben sem.

Levéltári körülmények között az azonosító metaadatok egy részéhez gyakran hosszú leírások, magyarázó, történeti és terminológiai szövegek kapcsolódnak. A 4. ábrán a levéltári besorolási szabvány [5] szerinti metaadatrekord részlete látható.

A könyvtári besorolási adatok esetében ilyen hosszú adatok elvileg nem fordulnak elő, a besorolási adatokhoz tartozó magyarázatok, forrásadatok, használati utasítások viszonylag rövidek. A levéltári szabványosítás szereplői erre hivatkozva zárkoznak el attól, hogy a levéltári metanyelvi rekordokat a „besorolási” jelzővel illessék, miközben az „authority” jelző alkalmazására inkább hajlanak. Holott akár hozzárendelnek, akár nem rendelnek hozzá a mindenkori egységesített nevekhez és tárgyszavakhoz hosszabb leírásokat vagy magyarázó megjegyzéseket, minden esetben ugyanarról a típusú (besorolási) adatról van szó, amelynek angol neve az „authority data”. Ez a tény önmagában tehát egyáltalán nem indokolja, hogy azokat a (besorolási) metaadat-típusokat, amelyekhez nem tartozik adott esetben tágabb leírás (magyarázat stb.), és azokat, amelyekhez tartozik, másként kellene nevezni. Továbbá egyáltalán nem indokolja, hogy a könyvtári szabványok szerinti besorolási adat neve ne ugyanaz legyen, mint az az adat, amelyet levéltári vagy irattári körülmények között információkereső-nyelvi, azaz adatbázisrekord-hozzáférési pont céljára szabványosítottak.

Múzeumi (és leltári) körülmények között a jelenleg született normatív dokumentumok szintén csak a metaadat kifejezést alkalmazzák, holott ezek is tekinthetők besorolási adatoknak (5. ábra).

Következésképp minden gyűjteményi rendszerben ugyanazt jelenti az „authority”, mint a könyvtári rendszerben. Ahogy angol nyelven ugyanúgy nevezik a levéltári, irattári, múzeumi és könyvtári esetben az adatot és a tételt („authority data” és „authority record”), úgy magyarul is ugyanúgy kellene nevezni.

A „besorolási adat”, az „egységesített névalak”, a „kitüntetett névalak”, a „deszkriptor”, az „utalói névalak” és a „nemdeszkriptor” minden gyűjtemény metaadat-rendszerében elvileg közös alapfogalmak. [31]

Dampierre család	
(Biville-la-Baignarde, la Forest, Grainville, Millancourt, Montlandrin, Sainte-Agathe, Saint-Suplix és Sélincourt urai, majd Dampierre márkijai és grófjai)	
<i>egyéb névalakok</i>	Dampierre-Millancourt Dampierre de Millancourt Dampierre de Sainte-Agathe Dampierre de Sélincourt
<i>működési idő történet</i>	12. századtól napjainkig A még ma is leszármazottakkal rendelkező Dampierre család egy azonos nevű lovagi nemzetség leszármazottja, melyet a 12. századtól említenek Felső-Normandiában. Címere „ezüst mezőben három fekete ruta, kettő és egy”. Nemességét a pikárdiai intendatúrában erősítették meg 1667. május 21-én és 1700. június 15-én, a kizárólag Adrien de Dampierre-re, Sainte-Agathe d'Aliermont urára visszavezethető bizonyosságok alapján, aki 1525-ben elvette feleségül Isabeau Bernard-t. A leszármazás tőlük több ágon megy tovább.
<i>hely(ek)</i>	Az első Dampierre-eket, Elie-t és Guillaume-ot a normandiai bíróság (l'Echiquier) ítéletei mint az Arques-i bailliage lakosait említik 1196-ban. A Sainte-Agathe-inak mondott ág - mára kihalt - a 17. században telepedett le Ponthieu-beli Yzengremer egyházközségben, amely azt a Millancourt-uradalmat is magába foglalta, amelynek nevét ez az ág a nemzetségnevéhez kapcsolta. A 18. században a Dampierre-Millancourt-ok az Antillákon telepedtek le. A 19. században Dampierre márkijai a Saintongeban (Plassac), Agenais-ben (Sauveterre d'Astaffort) és Anjou-ban (le Chillon) fekvő birtokaikon osztoztak.
<i>lásd még</i>	Abbadie de Saint-Germain család 1812-ben Aymar, Dampierre márkija feleségül vette Julie-Charlotte d'Abbadie de Saint-Germain-t, a béarni parlamenti nemesség egyik legkiemelkedőbb családjának leszármazottját.
<i>stb.</i>	

4. ábra Családnév rekordjának részlete a levéltári szabvány szerint [5]

vizuális egység	
<i>Magyarázat:</i>	Az osztályba az intellektuálisan felismerhető jelképek és képek tartoznak.
<i>Használat:</i>	Ez az osztály nem arra való, hogy valamilyen vizuális egység egyedi fizikai megvalósulásának sajátos jellemvonásait, hanem az ennek alapjául szolgáló prototípust osztályozzák vele. Például a Nemzetközi Múzeumi Szövetség logóját nagyon sok kiadványban megjelenítik, de maga az ICOM logó ugyanaz, és egyetlen valami. A mérete, színezése és elhelyezése változatos lehet, de maga a logó, mint olyan, egyértelműen és egyetlenként azonosítható. A különféle képei más és más időpontokban készült reprodukciói. Ez azt is jelenti, hogy a vizuális egység független annak fizikai hordozójától. Az E36 „vizuális egység” osztályába sorolhatók az E12 „mesterséges dolgok” közé tartozó olyan előfordulások, amelyek ugyanazt a vizuális jelképet, jelet vagy képet stb. hordozzák. Az E24 „fizikai mesterséges dolog” és a leképzett dolog (az E1 „CRM valami” mint az ontológia csúcspfogalma) közötti P62 leképezés (a-t leképezi b) tulajdonság tekinthető az alábbi teljesebb leképezési útvonal rövidített változatának: az E24 „fizikai mesterséges dolog” a P65 látható vizuális egység (a vizuális egységet láthatóvá teszi b) tulajdonság révén látható, az E36 vizuális egységet pedig a P138 reprezentálja (a reprezentálja b-t) tulajdonság köti össze a leképzett E1 CRM dologgal, miáltal a leképezés optimális formája valósul meg.
<i>Példák:</i>	Monet „La pie” (A szarka) vizuális megvalósulása (a mű) (E38) a Coca-Cola logója (E34) a Krisztus-monogram (XP)(E37) a kommunisták vörös csillaga (E37)
<i>Tulajdonságok:</i>	P138 reprezentáció (a reprezentációja b): E1 CRM valami (P138.1 a reprezentáció módja: E55 típus)
<i>jelzet</i>	E36
<i>főlérendelt</i>	információs objektum
<i>alárendelt</i>	jelkép kép

5. ábra Osztálynév a besorolási adatok DOLCE ontológia alapján kidolgozott múzeumi adatszere-formátumában (CRM, Conceptual Reference Model) [6]

A szabványosítás összehasonlítása a három gyűjteményi rendszerben

Lényegében mind a három gyűjteményi rendszerben ugyanazokból az összetevőkből épülnek föl az

azonosító metaadatrekordok. A következő 2. táblázatban nevek esetén látható, hogy az egyes gyűjteményi rendszerekben milyen helyzetben van nevek terén a szabványosítás.

2. táblázat

A szabványosítás helyzete nevek területén a három gyűjteményi rendszerben

<i>Elemtípus</i>	<i>Könyvtári példa</i>	<i>Levél-/írártári példa</i>	<i>Múzeumi példa</i>
Tételfej vagy vezérszó	pl. Dampierre család	pl. Dampierre család	Csak szaktárgyszavakra készült egy ontológia
Kiegészítő adatelemek	Kronologikus kiegészítő Foglalkozáskiegészítő stb.	Nincs pontosan meghatározva (<i>l. az 1. megjegyzést</i>)	Egyelőre nincs róla dokumentum
Információs és ellenőrző adatok	Rekordazonosító Létrehozó adatai Katalogizálási/tezaurusz-szabvány Feldolgozási jellemző Megállapítási szint Felvétel dátuma Katalógus nyelve. Átírás Rekordforrás Rekordtípus (kitüntetett, utaló stb.)	Leírásazonosító Intézményazonosító Szabályok/szokások Leírási státusz Teljességi szint Keletkezési, felülvizsgálati, törlési idők Karbantartási megjegyzések Nyelv és írásmód A leírás forrásai	Egyelőre nincs róla dokumentum
Leírási vagy megjegyzésadatok	Meghatározás .../Kezdő és befejező idő Történeti megjegyzés Kapcsolódó helyek Családi információk Genderadatok Működési terület Foglalkozási adatok Kapcsolódó intézmények/csoportok Forrás Igazgatástörténeti megjegyzés Változtatási megjegyzés Használati megjegyzés Belső megjegyzés	Általános kontextus Működési idő Történet Helyek Jogállás – – Funkciók, tevékenység – – Jogforrások Szervezeti felépítés/genealógia – – –	Egyelőre nincs róla dokumentum

1. megjegyzés

Az irattári szabványban viszonylag lazán fogalmazták meg az egységesített nevek névalakjainak megkülönböztetését:

„Minden szükséges minősítőt alkalmazni kell – dátum, hely, jogi státus, foglalkozás, funkció stb. –, hogy valamennyi, hasonló nevű entitást egymástól különböző elnevezéssel írjunk le.”

„A szervezet/testület, személy vagy család azon egyéb szabványos névalakjának (standardized form of name) rögzítése, mely az entitás nevének kitüntetett alakjához használt szabálytól eltérő szabályok alapján lett meghatározva. Ez megkönyvítható az azonosító leírások különböző szakmai közösségek közötti megosztott használatát.”

A 3. táblázatban szaktárgyszavak esetén látható, hogy az egyes gyűjteményi rendszerekben milyen helyzetben van a szabványosítás.

3. táblázat

A szabványosítás helyzete szaktárgyszavak területén a három gyűjteményi rendszerben.

A metaadatrekordok egymás között kapcsolatokat alkothatnak. A kapcsolatoknak lényegében három fő típusa van: a „lásd”, az „ekvivalens” és a „lásd még” típusú kapcsolatok. A szabványosítás helyzetét a 4. táblázat mutatja

Elemtípus	Könyvtári példa	Levél-/irattári példa	Múzeumi példa
Tételfej vagy vezérszó	pl. vizuális dokumentum	csak nevekre készült eddig szabvány	pl. vizuális egység
Információs és ellenőrző adatok	rekordazonosító létrehozó adatai katalogizálási/tezauruszszabvány feldolgozási jellemző megállapítási szint felvétel dátuma katalógus nyelve, átírás rekordforrás rekordtípus (kitüntetett, utaló stb.)	–	–
Leírási vagy megjegyzésadatok	meghatározás .../kezdő és befejező idő történeti megjegyzés kapcsolódó helyek családi információk genderadatok működési terület foglalkozási adatok kapcsolódó intézmények/csoportok forrás igazgatástörténeti megjegyzés változtatási megjegyzés használati megjegyzés (példák) belső megjegyzés	–	magyarázat használati megjegyzés (példák)

2. megjegyzés

Az irattári szabvány a kapcsolatokhoz részletes szöveges tájékoztatást is előír:

Pontos ismertetést kell készíteni a leírásra kerülő entitás és a vele kapcsolatban álló entitás kapcsolatának jellegéről. Pl.: felettes/alárendelt hivatala, tulajdonosa, elődje, házastársa, gyermeke, unokatestvére, tanára, diákja, munkatársa stb. Meg kell nevezni a "szabályok és szokások" (5.4.3.) elemében a kapcsolatok leírására használt tipológiát. A kapcsolat történetéről és/vagy jellegéről szóló elem szövegesen is kitölthető.

Ha ismert, rögzíteni kell a kapcsolat kezdetét, valamint – amennyiben lényeges – megszűntének időpontját. Meg kell adni a „szabályok és szokások” (5.4.3.) elemében a használt dátumadás szabványát (pl.: ISO 8601).

4. táblázat

A szabványosítás helyzete a kapcsolattípusok területén a három gyűjteményi rendszerben

<i>Elemtípus</i>	<i>Könyvtári példa</i>	<i>Levél-/irattári példa</i>	<i>Múzeumi példa</i>
utalói („lásd” típusú vagy nemdeszkriptor–deszkriptor) kapcsolatok	„lásd” „lásd ÉS” „lásd VAGY”	–	nincs említés
ekvivalenciakapcsolatok	„ekvivalens”	„ekvivalens”	nincs említés
kitüntetett alakok közötti („lásd még” típusú vagy deszkriptor-deszkriptor) kapcsolatok	generikus partitív oksági előzmény/folytatás „lásd még más értelemben” „lásd még” „lásd még” összetett magyarázatos hivatkozás „lásd” összetett magyarázatos hivatkozás	hierarchikus kronologikus családi kapcsolat asszociatív kapcsolat szöveges kapcsolatinformációk (l. a 21. megjegyzést)	generikus hierarchia

Könyvtári rendszerekben (a HUNMARC formátum alapján) a kapcsolatok szöveges megadására a 6. ábrán láthatunk példát.

<p>Al, al</p> <p>Az „Al ” és az „al ” kezdetű arab családneveket lásd az „Al-” (kötőjeles) névelőzékkel (pl. Al-Bayati, Abd al-Wahhab) (a névelőzék nélküli családnévről nincs utaló); ha a kis kezdőbetűs „al-” névelőzék helynévre utal (azaz nem a névelőt, hanem a magyarnak megfeleltethető földrajzi „-i” ragot jelenti), akkor lásd az előzőket követő néven (pl. al-Ghazálíj, Abú-Hámíd Mohammed „lásd” Ghazzali, Abu Hamid Mohamed al-)</p>

6. ábra **Összetett magyarázatos hivatkozás könyvtári rendszerekben**

A szabványosítás fejlődési problémái a három gyűjteményi rendszerben

A három gyűjteményi rendszerben (könyvtári, levéltári/irattári és múzeumi) zajló szabványosításnak három klasszikus gyermekbetegség a velejárója. Mindegyik az ún. részrendszer-vakság következménye: a szabványosítással foglalkozó szakemberek csak a saját szakterületük követelményeivel foglalkoznak.

Az első gyermekbetegség az azonosító metaadatok (a besorolási adatok) szabványaival függ

össze. A három gyűjteményi rendszer szabványai között ma még érdemben nem törekszenek összehangoltságra. Olyan szabványok születnek, amelyekben egyáltalán nem, vagy alig veszik figyelembe a többi rendszerben megszületett eredményeket. A levéltárak és irattárak esetében a könyvtári szabványokat, a múzeumok esetében pedig az előbbi kettő szabványait. A leltári rendszerek pedig manapság teljesen függetlenül fejlődnek.

A másik gyermekbetegség, hogy nincs teljes összhang az azonosító metaadatok szabványai és azok metaadat-formátumai között. A metaadat-formátum feladata, hogy pontosan lefordítsa a rekordok logikai szintjére a metaadatszabványok (pl. a könyvtári besorolási szabványok és a tezauruszszabványok) előírásait. Ha ezek a szabványok nem teljesek, akkor a formátumok a szabványoktól divergensen fognak fejlődni (lévén, hogy az implementálásra, végső soron az informatikusokra marad a végső döntés ódiума). A nélkül pedig, hogy a három gyűjteményi rendszer mindegyikében ilyen formátumokat nem alakítanak ki, nem képzelhető el levéltári, irattári iratok és múzeumi tárgyak leírásainak logikai szinten egységes számítógépes kezelése.

A metaadat-formátumok esetében két fejlemény figyelhető meg. Az egyik a könyvtári szakterületet jellemzi, de tanulságai időszerűek lesznek a többi szakterületen is. A könyvtári szabványok néhány

évtizeddel a számítógépesítés teljes körű elterjedése előtt alakultak ki, és ezért megfogalmazásukban és néhány részletkérdésben nincsenek eléggé tekintettel a metaadatok mélyebb logikai szerkezetére. A metaadat-formátumokban ezzel szemben pontosan a logikai szerkezetet rögzítik, és lényegesen részletesebbek, mint a szabványok. Úgy is mondhatjuk, hogy a könyvtári adatcsere-formátumok teljesség dolgában túlnőttek a besorolási szabványokon.

Jellegzetes példa, hogy a könyvtári szabványokban az utalói névalakot nem tárgyalják önálló adatelemként, továbbá se a metaadatrekordok közötti szemantikai kapcsolatokkal, se a metaadatokhoz fűzhető megjegyzésekkel nem foglalkoznak érdemben. Figyelemre méltó, hogy ezzel szemben a tezaszabványokban, melyek a könyvtári szabványoknál később születtek, az utalói névalakok önállósága a nemdeszkriptorcikk formájában megoldott; ennek ellenére a tezaszabványok aktualizálásának hiánya miatt nem tartanak lépést a könyvtári metaadat-formátumokban alkalmazható relációtípusokkal és megjegyzésekkel. Nem az a probléma tehát, hogy a szabványok függetlenek az informatikai követelményektől, mert függetleneknek kell lenniük, hiszen a technikai lehetőségek folyton változnak, a szabványok viszont egyetemesebb szakmai igényeket rögzítenek, hanem az, hogy a könyvtári besorolási szabványok nincsenek naprakészen összehangolva a könyvtári besorolási adatcsere-formátumokkal.

A másik, várható fejlemény, hogy akárcsak a szabványok, a három gyűjteményi szakterület adatcsere-formátumai egymástól teljesen függetlenül fognak fejlődni. A levéltárak és a múzeumok esetében ilyen metaadatformátum-előd a könyvtárakban használt adatcsere-formátumok, magyar esetben a HUNMARC [12]. Ma már nincs olyan könyvtári rendszer, amely ne e formátum logikai struktúráján alapulna, ami a bibliográfiai és besorolási adatokat illeti.

Ilyen formátum kialakulása levéltári, irattári, végül pedig múzeumi körülmények között is elkerülhetetlen, mert nélküle nincs egységes adatkezelés és lehetetlen az adatcsere. Lehet, hogy e három gyűjteménytípus esetében ez ma alárendelt jelentőségűnek tűnik, de a globalizálódó információs piac fejlődésének a fényében ez egyáltalán nem marad így. A MoReq2 irattári funkcionális követelményekhez például elkészült egy xms-sémában írott adatcsere-formátum; ha az ember elmélyül a viszonylag nehézkes xms-szerkezetben, megállapít

hatja, hogy a könyvtári MARC formátumtól meglehetősen függetlenül alakították ki.

Alapkövetelmény volna, hogy mind e három gyűjteménytípus szabványait, mind pedig besorolási adatcsere-formátumait már ma úgy kellene megalkotni, hogy azokban a könyvtári adatcsere-formátumok tapasztalatait hasznosítsák. Ma még mind ez csak jámbor óhaj.

Fontos elv, hogy a tárolt dolgokat (műveket, iratokat, tárgyakat) leíró elsődleges vagy tárgyi adatok alapvetően függetlenek a másodlagos vagy metaadatoktól. Például a bibliográfiai leírást, az iratok leírását vagy a múzeumi tárgyak leírását úgy kell elkészíteni, hogy a metaadataikat e leírások alapján lehessen meghatározni. Amiből rejtetten következik (amit egyik gyűjteményi szakterület normatív dokumentumaiban sem fogalmaznak meg), hogy a metaadatok állományai valójában önálló információkereső-nyelvi rendszereket alkotnak.

Az alkalmazkodás hiánya

Alkalmazkodás hiányában a gond az, hogy az egyes fő gyűjteménytípusok (könyvtári, levéltári, múzeumi) között nem lesz átjárás egy olyan időszakban, amikor az információk a világhálón közvetlenül hozzáférhetők. Ezáltal a könyvtári kiegészített adatokkal (pl. egy könyvtári szabványok szerint fölvevett személy- vagy testületi névvel) nem lehet levéltári vagy múzeumi gyűjteményben keresni és fordítva, mert féltő, hogy az egyes gyűjteményi rendszerek szabványai a kiegészített névalak fölvetelét – és hangsúlyozom: a kiegészített alakét és nem más adatelemét – nem fogják pontosan összehangolni a könyvtárral. Ez a kezdeti években jelentős kényelmetlenséget fog okozni, és a divergens fejlődésből eredő következményeket utólag majd nehezebben lehet orvosolni, mint amennyire nehéz lenne például a most véglegesülő levéltári szabványokban felülemelkedni a részrendszer-vakságon.

Az összehangolást jelenleg a könyvtári szabványok után a leginkább kidolgozott levéltári ISAAR szabványban úgy kívánják megoldani, hogy létrehoztak egy „egyéb szabvány szerinti névalakok” nevű kapcsolódó adatelemet (a szabvány 5.1.4 pontja), mely lehet többek között a könyvtári besorolási szabványok szerinti névforma is. A megoldás elegáns. Ennek rögzítése, vagy akár átmásolása is azonban akkora többletmunkával jár a gyakorlatban, hogy borítékolható: nem fogják rögzíte-

ni. Sokkal célravezetőbb lenne eleve a MARC formátumok tételfej-szerkezetéhez alkalmazkodni, ha már az ISAAR szabvány 5.4.3 pontja ezt lehetővé teszi (ott ui. megadható, melyik szabvány szerint alakítandó ki a homonimamentes kitüntetett névalak).

A kitüntetett névalaknak ugyanis úgy kell azonosítania a személyt, családot, testületet, hogy más entitást véletlenül se azonosítson, azaz ebben a vonatkozásban elsődleges azonosítónak kell lennie (értéke minden egyed-előfordulásra nézve eltérő). Ezt semmiben sem befolyásolja, hogy levéltárakban az entitásnak több kitüntetett névalakja is lehet. Az nem lehet, hogy egy kitüntetett névalak két vagy több más entitást is azonosítson.

A könyvtári szabályozás ezt a tételfej (az 1XX-es hívójelű mezők, a hívójel X-szel jelölt pozíciói számjegyek) a kronologikus és a foglalkozás kiegészítő adataival, valamint az egyéb névelemeivel egyértelműen és bevált módon megoldotta. Ezeket a kiegészítő adatokat és egyéb névelemeket közvetlenül a kitüntetett névalakhoz és címhez kell rendelni, annak elválaszthatatlan, de mégis pontosan megkülönböztetett részei. A megkülönböztettség azért fontos, mert ennek alapján a kitüntetett névalak és cím megjelenítési formája, annak központosítása tetszés szerint változtatható a kezelőrendszerrel. Azaz nem kell szabvány- vagy megjelenítési igény változáskor az adatbázis tartalmán visszamenőlegesen változtatni. Egy olyan név esetében például, mint Kis Ferenc, levéltári körülmények között se szól semmi az ellen, hogy a könyvtári kitüntetett névalak legyen a szabványosított megoldás: „Kis Ferenc (mérnök) (1936–)” vagy „Kis Ferenc (mérnök ; 1936–)”.

A jelenlegi ISAAR szabványban a levéltárak kitüntetett névalakja semmiféle ilyen típusú kiegészítő adatra és egyéb névelemre vonatkozó konkrét előírást nem tartalmaz. Az idő, hely, működés stb. szerinti jellemzőket megjegyzésadatokként (mostani ISAAR terminológia szerint a leírási adatcsoportban, amely a könyvtári adatcsere-formátumban a 667–69X-es mezőknek felel meg) kell megadni, de ott a pontos forma nincs szabályozva, és nem is szükséges. Ezek a majdani mezők egy levéltárkezelőrendszerben egyszerű, a mezőn belüli struktúra dolgában szabályozatlan szöveges adatokat fognak tartalmazni. Márpedig az ilyen adatok az adatbázisok hozzáférési pontjai alapján végzendő információkeresést nem képesek támogatni, legfeljebb a mezőkön belüli szövegszavakra irányuló keresésre alkalmasak.

A probléma fokozottan merül fel, ha levéltárakban akár egy uralkodó, egy pápa, egy középkori főnemes, egy szerzetes vagy egy remete iratait az uralkodó stb. nevével kell keresni. Az ilyen személynek általában nincs családneve. Ha ezeknek a neveknek az alakja nincs egységesen elkülönítve egymástól, mi fog megjelenni a mutatóban? Mondjuk csupa „Ferenc”? A könyvtári szabványok ezt pontosan és sikeresen szabályozzák, a levéltári tervezet nem szól erről.

Az ISAAR szabványban a kitüntetett névalakok egyértelműségét megoldó konkrét szabályozást jelenleg kikerülik, és az egységesített névre vonatkozó 5.1.2 pontban csak a következőket jegyzi meg: „A 'Szabályok és konvenciók' adatelemnek (5.4.3) kell tartalmaznia azokat a szabályokat, amelyek szerint ezt az adatelemet föl kell venni.” A megadott helyen azonban semmiféle meghatározott szabályozás nem szerepel.

Az iratokra vonatkozó követelmények még ennyit sem tartalmaznak, csupán a metaadat fogalmát határozzák meg iratokra vonatkozóan, amelybe beleértendők a személy-, testület- és egyéb tulajdonnevek, valamint a követelményekben kulcszónak nevezett tárgyszavak. Figyelemre méltó azonban, hogy kifejezetten javasolják a nemzetközi szabványokon alapuló tezauszok alkalmazását. A normatív dokumentumok jelenlegi színvonalán minden jel szerint a gyakorlati iratkezelés terén még nem oldja meg a tulajdonnevek szabályozott kezelését. A hosszú távú megőrzésben például a személyek vagy testületek szerinti iratkeresés jelentősége megköveteli, hogy ezt a kérdést idővel pontosabban szabályozzák, amihez valójában a bibliográfiai szabványok és a könyvtári besorolási adatcsere-formátumok megfelelő kiindulási alapot képviselnek (ha az iratkezelés szabványosításával foglalkozó szakemberek ezeket megismerik).⁷

A legújabb, a múzeumok számára készült metaadat-ontológiában csak a szaktárgyszavak osztályaival foglalkoznak, a nevek kérdése egyelőre nincsen szabályozva.

Az összehangolás módja

Nem arról van szó, hogy szolgálai kellene átvenni a könyvtárakban kialakult szabályokat vagy formátumokat, hanem arról, hogy az adatmodellezésben szokásos szemlélet alapján a szabályozás általános logikai struktúráját kell a könyvtári, levéltári, irattári és múzeumi gyűjteményekre vonatkozó

általános, *minden gyűjteményre egyformán jellemző* követelményekkel összehangolni. Ez elég nagy munka, és várhatóan kezdetben se a levéltárakban, se a múzeumokban nem lesz erre szakmai motiváltság.

Annál is kevésbé, mert a könyvtári szakterületen kialakult mára a nemzetközileg teljesen egységsült szabályozás, és belátható időn belül nyilván nem módosítanak az általános gyűjteményi jellemzők érdekében az eddigi szabályozásokon. Ez a szerves fejlődésnek elkerülhetetlen velejárója, az első lépések meghatározóak az evolúcióban. A később csatlakozók a kész hagyományokhoz kisebb-nagyobb mértékben kénytelenek előbb-utóbb alkalmazkodni.

Az egyes gyűjteményi rendszerek besorolási adatainak szerkezete közötti összhang alapvetően a kitüntetett alakok azonos szerkezetű felvételén múlik. És a belátáson, hogy ez mennyire alapvető a jövő szempontjából.

Az összhangot egyáltalán nem zavarja, hogy például a levéltári szabványok szerint több kitüntetett alak lehetséges. Ennek a könyvtári adatcsereformátumokkal összehangolt kezelése kizárólag a megfelelő kezelőrendszeren múlik, amely az ekvivalencia reláció alapján opcionálisan akár egyetlenként képes kezelni a különböző kitüntetett névalakokat, akár pedig külön-külön megoldva a kérését az egyes kitüntetett névalakok alapján.⁸

Az összhangot érdemben nem zavarná, ha a levéltári szabványokban másképp határozzák meg a lehetséges kapcsolattípusokat, noha sajnálatos volna, ha e téren nem vennék át a MARC formátumokban felhalmozott tapasztalatokat.

Az összhangot nem zavarja, hogy a levéltári besorolási rekordok tulajdonság-adatelemeinek struktúrája eltérő szerkezetű és tartalmú a MARC formátumokétól. A MARC terminológiájában ez a megjegyzés adatcsoport, a levéltári ISAAR szerint pedig a leírási adatcsoport. Az eltérések ezen a téren ugyanis alapvetően következnek a kétféle gyűjteménytípus természetéből, és vonatkozik ez a lassan kialakuló múzeumi szabályozásra is.

Végül az összhangot érdemben nem zavarja, ha az ellenőrző-vezérlő adatelem típusok eltérnének, noha ennek az adatcsoportnak az összehangolása a könyvtári MARC formátum ellenőrző adatelem típusaival nemcsak kézenfekvő, de viszonylag nem volna nehéz sem.

Az összhang minimumfeltétele a kitüntetett névalakok könyvtári, levéltári, irattári és múzeumi egysegés kezelése. Noha a levéltárak és az irattárak jelenlegi szabványtervezetei, és a múzeumok tervei nem térnek még ki rá, de vonatkozik ez a tárgyszó típusú kitüntetett alakokra (a szaktárgyszavakat képviselő deszkriptorokra) is.

Jegyzetek

- ¹ A terminológiát részletesen l. [13].
- ² A ma időszerű, nemzetközi, illetve gyakorlatilag annak tekinthető formátumok az UNIMARC és a MARC21 [7]. Mellettük számos, többségében a MARC 21-gyen alapuló nemzeti változat létezik: AUSMARC (osztrák), NORMARC (norvég), danMARC2 (dán), FINMARC (finn), HUNMARC (magyar), SWEMARC (svéd), INTERMARC (francia), CMARC (Tajvan), KORMARC (Dél-Korea), MARCBN (lengyel), ISDMARC (Svájc, Luxemburg). Németországban folyamatban van a MARC21-re való átállítás [14]. Létezik osztályozási rendszerekre kidolgozott formátum is [8].
- ³ A gondolat a New York Times 1896 óta használt jelmondatára hajaz: „All the news that's fit to print” („Minden hírek, melyet érdemes kinyomtatni”).
- ⁴ A levéltárak besorolási adataira vonatkozó nemzetközi szabvány 2. kiadásának magyar adaptációja [5], és a dokumentumleírás szabványa [4].
- ⁵ Az elektronikus iratok kezelésére vonatkozóan (úgy tűnik, a könyvtári fejleményekről tudomást nem véve, egyedül a Dublin Core irányelvekre hivatkoznak) adatmodell-követelményeket fogalmaztak meg: Model Requirements for the Management of Electronic Records, melyet egy menedzsmenttanácsadó céggel készítettett el az Európai Közösségeken belül működő Európai Bizottság Vállalkozásfejlesztési Főigazgatósága (European Commission Enterprise DG) az IDA (Interchange of Data between Administrations) programja keretében. Első változatáról a szaknyelvi terminológia hiányos ismeretéről tanúskodó magyar fordítás is készült, második, bővített angol változata 2008-ban jelent meg. [9]
- ⁶ Az iratok adatmodell-követelményeinek második, bővített változata (MoRq2) szakszerű fordításban nemrég jelent meg. [9]
- ⁷ E téren sajnálatos előítéletek uralkodnak. Az egyik szerint a nevek bibliográfiai besorolási szabványai túl bonyolultak. Akik ezt vallják, még nem szembesültek igazán a nagyon egyszerű problémával, hogy a hosszú távú kereshető tárolásban hogyan is oldható meg adott esetben a több ezer „Kovács István”, ezen belül a több száz ugyanabban az évben született „Kovács István”, és azon belül a fél tucat azonos foglalkozású „Kovács István” megkülönböztetése. Több

évtizedes, ha nem évszázados távlatban ez nem akármilyen kérdés lesz.

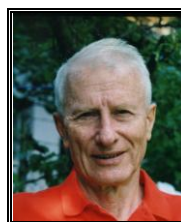
- ⁸ Példaként I. a „4.2.4 Utalásszöveg-vezérlő almező” c. fejezetben Érsekújvár tezaszócikkét.

Irodalom

- [1] HUNMARC, a besorolási rekordok adatcsereformátuma. Összeáll. Sipos Márta, Szabó Julianna, Ungváry Rudolf. Budapest, 2010. Tervezet. HUNMARC, a besorolási rekordok adatcsereformátuma. Összeáll. Sipos Márta. Budapest, 1998. március. Tervezet. KSZ/4.1 HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma. [Összeáll. Sipos Márta]. Budapest, 2002. március. <http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/public/hunmarc.pdf>
- [2] IFLA. Functional Requirements for Authority Data. A Conceptual Model. IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR). Draft. 2007. 04. 01. <<http://www.ifla.org.sg/VII/d4/Franar-ConceptualModel-2ndReview.pdf>> <http://archive.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr_current_toc.htm>
- [3] IFLANET. Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR). Final Report. IFLANET. Cataloguing Section. 1998. HTML version <<http://archive.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr1.htm#>> Magyarul: A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei. Zárójelentés. Fordította: Berke Barnabásné. <<http://www.oszk.hu/hun/szakmai/frbr/frbr.pdf>>
- [4] ISAD/G A levéltári anyagleírás nemzetközi szabványa. Ottawa, Nemzetközi Levéltári Tanács, 1994. Magyar fordítása: 2009.
- [5] ISAAR (CPF) : International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families. Second ed., International Council on Archives. ICA Committee on Descriptive Standards, Canberra, 2004. <<http://www.ica.org/en/node/30230>> EAC-CPF Encoded Archival Context. Corporate Bodies, Persons, and Families: Tag library. Elements. Society of American Archivist. Staatsbibliothek zu Berlin. [Kezeli: National Archives and Records Administration] 2010. <<http://www3.iath.virginia.edu/eac/cpf/tagLibrary/cpfTagLibrary.html#d1e822>> EAD. Encoded Archival Description. Version 2002. Official site. Society of American Archivists and the Library of Congress. 2002. <<http://www.loc.gov/ead/tglib/index.html>>
- [6] ISO 21127. Definition of the CIDOC Conceptual Reference Model. Produced by the ICOM/CIDOC Documentation Standards Group, continued by the CIDOC CRM Special Interest Group. Version 4.2.1. Szerk.: Nick Crofts, [et al]. International Council of Museums (ICOM), CIDOC CRM, Special Interest Group, 2006. <http://cidoc.ics.forth.gr/docs/cidoc_crm_version_4.2.1.pdf> LENHART, Zdeněk: E-tmt – CIDOC CRM, a fogalmak közötti kapcsolatok modellje. = TMT, 54. köt. 3. sz. 2007. <http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4668&issue_id=480> museumdat – XML Schema zur Bereitstellung von Kerndaten in museumsübergreifenden Beständen. 1.0 – Szerk.: Stein, Regine [et al]. Fachgruppe Dokumentation im Deutschen Museumsbund Institut für Museumsforschung SMB-PK Berlin: Zuse-Institut. 27.09.2007. <<http://museum.zib.de/museumdat/museumdat-v1.0.pdf>>
- [7] MARC21 Format for authority data. [Washington], Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office; Cataloging Distribution Service. 1999 Ed., Update No. 1 (October 2001) through Update No. 9 (October 2008). Washinton, Library of Congress, Network Development and MARC Standards Office. <<http://www.loc.gov/marc/authority/ecadhome.html>>
- [8] MARC Format for Classification Data. [Washington], Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office; Cataloging Distribution Service. 2000 Edition. Update No. 1 (October 2001) through Update No. 9 (October 2008) <<http://www.loc.gov/marc/classification/eccdhome.html>>
- [9] Modell követelmények elektronikus iratok kezeléséhez. MoReq specifikáció. IDA Interchange of Data between Administrations. CECA-CEE-CEEA, Bruxelles-Luxembourg, 2001. <<http://www.cornwell.co.uk/moreq.html>> Model Requirements for the management of electronic records. MoReq2 specifications. DLM-Forum Electronic Records. CECA-CEE-CEEA, Bruxelles-Luxembourg, 2001. <http://www.dlmforum.eu/index.php?option=com_joomla_loader&view=categories&cid=10_f56391a0c9ea9456bf24e80b514f5dda&Itemid=37&lang=en> MoReq2. Elektronikus iratok kezelésének modellkövetelményei. MoReq2 specifikáció. Javított és bővített kiadás. Ford. Korotij Ágnes. Budapest, Debrecen: Kovex Computer, MOL, 2010. <http://www.dlmforum.eu/index.php?option=com_joomla_loader&view=categories&cid=12_bcb6040aefc160c09ae4290ae1857b9f&Itemid=39&lang=en>
- [10] MSZ 3418–87 Magyar nyelvű információkereső tezaszók. Szerkezete, részei és formái.
- [11] MSZ 3440/1–4 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.

- [12] MSZ 3424/1-8 Bibliográfiai leírás.
- [13] UNGVÁRY Rudolf: Az információkeresés szavai. = TMT, 50. köt. 12. sz. 2003. p. 1–27.
<http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3451&issue_id=446>
- [14] UNGVÁRY Rudolf: MARC21/HUNMARC. A besorolási adatok adatsere-formátuma. Főbb jellemzők, fejlődés és problémák. = Könyvtári Figyelő, 20. (56.) köt. 1. sz. 2010. p. 4–70.
<<http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/marc21hunmarc-a-besolasi-adatok-metaadat-formatuma-fobb-jellemzok-fejlodes-es-problemak/>>

Beérkezett: 2011. V. 10-én.

Ungváry Rudolf
informatikus mérnök.
E-mail: ungvary@hungary.com

Bemutatkozott a Windows 8

A Microsoft végre hivatalosan is bemutatta a készülőben lévő operációs rendszert, a változó idők jegyében pedig ezúttal nem a hagyományos asztali és mobil PC-re, hanem a különböző hordozható eszközökre, valamint az azokon megjelenő interfészre helyezte a hangsúlyt. A Windows 95 óta nem hajtottak végre ilyen alapvető változásokat, illetve hosszú idő óta ez lesz az első olyan új verzió, amely alacsonyabb hardveres követelményeket támaszt a közvetlen elődhöz képest. Az elemzők egyetértenek abban, hogy korszakváltás előtt állunk.

A Windows 8 ugyanolyan kényelmesen elfut asztali mint mobil PC-n. Az új érintőképernyős interfésszel sikerült kényelmes és egyszerű megoldást készíteni, amely szinte bármilyen mobil készüléken otthonra találhat. A középpontban az új Start képernyő jelenik meg, amelyen a Windows Phone 7-ből megismert gombokon keresztül navigálhatunk. A tálcához hasonló sáv a kijelző jobb oldalán kapott helyet, itt megtalálhatjuk a fontosabb opciókat, és a jelenleg futó alkalmazások közötti válogatás sem jelenthet gondot. Megmarad a billentyűzet és az egér támogatása, ám a hordozható készülékeken (táblák, okostelefonok, kisebb laptopok és egyéb, hibrid megoldások) nyilván mindent az érintőképernyőn végezhetünk majd el. Az új rendszer vidáman futtathat majd hagyományos, a Windows 7-ről áthozott alkalmazásokat.

Az alkalmazásokat és az egyes funkciókat felsoroló listákban oldalra mozgatva navigálhatunk, így választhatjuk ki a kívánt opciót, a multitaszk teljes mértékben támogatott, az Internet Explorer 10 böngésző pedig szintén az érintőképernyőre felkészítve érkezik, kifejezetten a Silverlight, a HTML5 és a hardveres gyorsítás támogatását előtérbe helyezve. A nagyobb mobil készülékeken a hüvelykujjak számára kétoldalt elérhető speciális virtuális billentyűzet áll majd rendelkezésünkre, a fájlok között hagyományos módon, illetve a kezdőképernyőn is szereplő „Live Tiles” révén is válogathatunk, emellett hangsúlyt helyeznek a közösségi hálózatok könnyű elérésére.

Nem feledkeztek el a hagyományos készülékek tulajdonosairól sem, bár legtöbbször itt is az érintőképernyőt és annak előnyeit helyezték előtérbe, illusztrálva azt, hogy az új interfész laptopokon is gond nélkül megjelenik. A sajtó kérdésére tagadták, hogy mindössze egy új rétegről lenne szó, az interfész az operációs rendszer szerverrészeként, alapvető funkcióként jelenik meg, ez pedig a jövőben valószínűleg még hangsúlyosabb szerepet kap majd. Nagy előnyt jelent a könnyű átjárhatóság, amelynek révén hordozható készülékeinkkel minden korábbinál egyszerűbben csatlakozhatunk majd PC-inkhez, illetve szervereinkhez.

Az USB támogatása teljes mértékben megoldott, ez még az ARM chippel felszerelt megoldásokon sem jelent problémát. A táblák esetében 1024x768 pixel lesz a minimum, de az ajánlott felbontás 1366x768 pixel. A Microsoft az Office 365 csomagot a szoftver részévé teszi, ez mintegy integrált webszolgáltatásként szerepel majd, amitől nyilván a Chrome OS révén valami hasonlóra készülő Google kaphat vérszemet.

Pontos megjelenési időpont továbbra sincs, korábban ezt 2012 végére, illetve 2013 legelejére tették.

/SG.hu Hírlevél, 2011. június 6., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

